

CARTEA DE DEMOGRAFIE

VLADIMIR TREBICI

S-a făcut afirmația că "explozia populației" a fost însoțită de "explozia demografiei", ca știință. Într-adevăr, în ultimele trei decenii demografia s-a îmbogățit considerabil, atât sub raportul studiilor și analizelor, dar mai ales al metodologiei. Nu mai puțin semnificativă este înmulțirea institutelor și centrelor de demografie, ca și a revistelor destinate studiilor privind populația.

Cele mai spectaculoase progrese se înregistrează în câmpul metodelor. Faptul este explicabil prin aceea că dintre toate disciplinele sociale, demografia este cea mai matematizată și informatizată. Caracterul predominant al demografiei este cel cantitativ, definitoriu pentru această disciplină chiar din momentul constituirii ei ca știință, în 1662. Explicația este simplă: demografia are de-a face cu fenomene de masă, în care acționează legea numerelor mari: interpretarea probabilistă și statistică s-a impus chiar de la începuturile acestei științe.

Ceea ce se poate constata, la o simplă urmărire a literaturii demografice din ultimii ani, este apariția noilor generații de oameni de știință care continuă opera generațiilor mai vechi, aducând contribuții esențiale la progresul demografiei. Generațiilor 1910-1920, le urmează generațiile 1935-1945, astăzi în vârstă de 50-60 de ani, cu o activitate absolut remarcabilă. Fără să încercăm o istorie a demografiei contemporane, amintim doar că generațiile mai vechi ne-au dat pe Alfred Sauvy (1898-1990), Louis Henry (1911-1992), Jean Bourgeois-Pichat (1912-1990), pe mai tânărul Roland Pressat (n. 1923) - a căror activitate este legată de Institutul Național de Studii Demografice (I.N.E.D.), din Paris, care sărbătorește, în acest an, semicentenarul existenței sale. printre "clasici" trebuie să-l trecem pe Ansley J. Coale (n.

1917), pe Nathan Keyfitz (n. 1913), ambii din S.U.A., pe englezii William Brass (n. 1921) și John Hajnal (n. 1924).

Din cealaltă grupă de generații îi vom aminti pe englezii Roger Schofield (n. 1937) și pe David A. Coleman (n. 1946), pe americanii Andrei Rogers (n. 1937) și Samuel H. Preston (n. 1943), pe australianul John H. Pollard (n. 1952), pe olandezul John Bongaarts (n. 1945) - care lucrează în S.U.A. - și pe Frans Willekens (n. 1946), pe belgianul Guillaume Wunsch (n. 1936), pe francezii Daniel Courgeau (n. 1937), Henri Leridon (n. 1942), Jean-Claude Chesnais (n. 1948), Jean-Paul Sardon (n. 1947). Lista este, evident, incompletă.

Grație contribuției demografilor din generațiile mai tinere s-au creat domenii noi, cum ar fi demografia matematică multiregională (Andrei Rogers și școala de la I.I.A.S.A.), modelul matematic al formării familiei (J. Bongaarts), tabele multidecrementale (N. Keyfitz și elevii săi) și altele.

Demografia de peste hotare este puțin cunoscută în România. Traducerile au fost foarte puține. În 1974 a fost editat manualul clasic al lui Roland Pressat (Analiza demografică). Metode. Rezultate. Traducere de V. Trebici și V. Ghețau. Prefață și note de V. Trebici. Editura Științifică, București, 1974, 330 de pagini). Peste două zeci de ani a văzut lumina tiparului o carte a lui Gary S. Becker "Comportamentul uman". O abordare economică. Editura ALL, București, 1994, 334 de pagini (Traducere de Dana Baltag și Simona Preda). Autorul (n. 1930) este economist, demograf și sociolog, laureat al Premiului Nobel pentru economie 1992.

Un eveniment editorial este prima versiune românească a lui Malthus (Thomas Robert Malthus. **Eseu asupra Principiului Populației**. Traducere de dr. Victor Vasileoiu și Elena Angelescu. Studiu introductiv de Vladimir Trebici. Editura Științifică, București, 1992, 406 de pag.

Traducerea s-a făcut după a VI-a ediție engleză (1826).

După cum se vede, s-a tradus și s-a editat foarte puțin în România. Tentativele de a edita cartea lui Louis Henry ("Demografia istorică") și cartea lui J.C. Chesnais ("La revanche du Tiers - Monde") au eșuat din cauza dificultăților întâmpinate de editurile noastre.

S-au publicat recenzii și note privind literatura demografică de peste hotare în special în revistele "Viitorul Social" și "Sociologie românească".

Această situație ne-a determinat să prezentăm cititorilor din România unele cărți, importante și actuale. Folosim ospitalitatea revistei "Revista de Cercetări Sociale", cu atât mai mult, cu cât lucrările recenzate prezintă interes pentru numeroase științe sociale și, în primul rând, pentru sociologie.

1. David Coleman and Roger Schofield **The State of Population Theory, Forward from Malthus**. (Edited by ...) Basil Blackwell, Oxford, New York, 1986, 311 de pagini.

Titlul circumscrie analiza teoriilor privind populația la perioada ce a urmat lui T.R. Malthus (1766-1834), al cărei început este marcat de apariția celebrului "An Essay on the Principle of Population" (1798). Mai mult, autorii se revendică ei înșiși de la teoria lui Malthus. Amintim că istoria doctrinelor despre populație a fost scrisă în special de sociologi și economiști, unde aceste teorii sunt prezentate într-un context mai larg. (R. Gonnard **Histoire des doctrines de la population**, Paris, 1923; J.A. Schumpeter. **History of Economic Analysis**, London, 1955; Pitirim A. Sorokim. **Sociological Theories of Today**, New York, Evaston, Tokyo, 1966).

Lucrarea recenzată este o operă colectivă; ea include contribuțiile a 12 autori, din care 8 sunt englezi, 2 din S.U.A. și Canada, 1 danez și 1 belgian. Nu întâlnim în această culegere nici un francez, deși demografia franceză are o

contribuție remarcabilă la demografie, ca și la teoriile privind populația. Explicația acestei absențe ne-ar cere o analiză pe care o vom întreprinde cu alt prilej.

Volumul începe cu un studiu de sinteză al celor doi editori intitulat "Starea teoriei privind populația". Este reluată problema domeniului demografiei în raport cu celelalte discipline având ca obiect populația, se inventariază metodele și modelele demografiei, precum și structura demografiei. La bibliografie sunt citați numai oameni de știință din Anglia și S.U.A., cu trei excepții: A. Sauvy (Franța), J.C. Caldwell (Austria) și G. Wunsch (Belgia). Urmează cele 12 studii, semnate de prestigioși oameni de știință printre care: Richard Stone, laureat al Premiului Nobel pentru economie pe anul 1984 ("Robert Malthus - O apreciere"), Ester Boserup ("Mutații în domeniul factorilor fertilității în lumea în curs de dezvoltare: Factori ecologici, tehnici, economici și culturali"), John Simmons ("Cultură, economie și reproducere în Europa contemporană"), Philip Kreager ("Regimuri demografice și sisteme culturale").

Deși studiile incluse în volumul recenzat reprezintă comunicările unui simpozion din 1984, ele își păstrează actualitatea, lectura lor este de cel mai mare folos pentru sociologi, demografi, economiști, ecologi, interesați de problemele contemporaneității.

2. John Bongaarts, Thomas Burch and Kenneth Wachter: **Family Demography. Methods and their applications.** (edited by ...) Clarendon Press, Oxford, 1987.

Până nu demult se afirma că demografia familiei ar fi "copilul vitreg" ("step child") al demografiei, în ciuda studiilor și metodelor propuse pentru măsurarea gospodăriei și familiei, a formării familiei, a ciclului de viață familială.

Este motivul pentru care Uniunea

Internațională pentru Studiul Științific al Populației - cea mai largă organizație profesională a demografilor - a hotărât înființarea, în 1982, a "Comitetului Științific privind Demografia Familiei și Ciclul de Viață", conducerea fiind încredințată lui John Bongaarts, din Olanda, dar activând în S.U.A., la "The population Council". John Bongaarts (n. 1945), cu o formație universitară complexă (biologie, matematică, teoria sistemelor, statistica și demografia), era o personalitate afirmată pe tărâm științific.

Îi datorăm - printre altele - Teoria variabilelor proxime, expusă în cartea (scrisă împreună cu R. Potter): **Fertility, Biology and Behavior: An Analysis of the Proximate Determinants**, Academic Press, New York, 1983. Teoria este o dezvoltare a sistemului, propus de K. Davis și J. Blake, privind "variabilele internaționale". J. Bongaarts este autorul unui studiu fundamental "The Formal Demography of Families and Households: An Overview" (1983).

Și ceilalți doi editori ca și colaboratorii la volumul recenzat, sunt nume de rezonanță în domeniul demografiei, în particular, în cel al demografiei familiei.

După câteva simpozioane, au fost înmănunchiate în volum studiile unui număr de circa 20 de specialiști în materie. După un studiu introductiv al lui Nathan Keyfitz (n. 1913) - nume binecunoscut demografilor și sociologilor - urmează studiile expuse în șase părți: metode de măsurare și estimare a familiei și gospodăriei; ciclul de viață al familiei; tabele de viață cu mai multe stări ("multistate life tables"); modele privind rudenția și simulări; proiectarea numărului de relații de rudenție; proiectarea gospodăriilor; direcții de dezvoltare a demografiei familiei. Printre autorii de studii menționăm pe Samuel H. Preston, Charlotte Höhn, Norman B. Ryder, Frans Willekens, Thomas J. Espenshade, Shigem

Kono, Ingvar Holmberg. Desigur, fiecare studiu merită un examen mai aprofundat. De remarcat caracterul foarte matematic al tratării problemelor familiei și ciclului de viață familială. Să reținem abordarea nouă a familiei cu modelele matriciale, legată de școala de demografie matematică multiregională a lui Andrei Rogers, a colaboratorilor săi, în special Frans Willekens apărută în anul 1987, se poate spune că lucrarea inventariază toate metodele și modelele noi care demonstrează progresele realizate de disciplina "demografia familiei", în special în ce privește "demografia formală". Surprinde faptul că în lucrare nu sunt citați Gary S. Becker, ale cărui contribuții la studiul nupțialității și familiei sunt atât de importante. Dar nici numele lui R. Easterlin nu figurează în această carte. Poate din cauză că cei doi autori sunt economiști ...

3. NARODNO ASELENIE.

Ențiklopediceskii Slovar (Populația. Dicționar enciclopedic). Ed. Bolșaiia Rossiiskaia Ențiklopedia, Moscova, 1994, 640 de pagini. Lucrarea este o operă colectivă; colegiul de redacție cuprinde cinci persoane, având ca redactor-șef pe G.G. Melikian. Apare sub auspiciile Consiliului științific redacțional al editurii "Bolșaiia Rossiiskaia Ențiklopedia", ale Ministerului Muncii al Federației Ruse și ale Centrului de studiu al problemelor populației de la Universitatea de Stat "M.V. Lomonosov" din Moscova.

Au participat, prin urmare, numeroși specialiști la elaborarea acestei lucrări, care - suntem siguri - se va impune atenției cercetătorilor de peste hotare.

Față de încercările anterioare care, din păcate, plăteau un tribut greu ideologiei, lucrarea recenzată se impune printr-o tratare științifică, obiectivă. Cele 1500 de articole se referă la conceptele și noțiunile demografiei, la metodele și tehnicile ei, la personalitățile care au ilustrat demografia (sunt incluse numai

personalitățile care nu mai sunt în viață). Sunt incluse informații statistice pe regiuni mari ale globului, sunt redată serii cronologice pe perioade mari. Semnificativ este faptul că Malthus și malthusianismul au articole distincte, lui K. Marx nu i s-a consacrat un articol.

În prefața semnată de prof. D. Șelestov este menționată și cartea noastră ("Mică enciclopedie de demografie", Editura științifică și enciclopedică, București, 1975) ca lucrare de pionierat.

O bună impresie face prezentarea metodelor și modelelor matematice ale demografiei, cu formele de calcul și cu ilustrări numerice.

Cum și în România s-au înmulțit preocupările de editare a enciclopediilor (de exemplu: Dicționarul enciclopedic de economie), studierea lucrării recenzate poate fi de cert folos.

4. Donald J. Bogue, Eduardo E. Arriago și Douglas L. Anderton (Editori) **Readings in Population Research Methodology**. Published for United Nations Population Fund by Social Development Center, Chicago, Illinois, 8 volume, 1993.

Se poate afirma că această lucrare monumentală este evenimentul cel mai important în literatura demografică. Lucrarea a fost efectuată pentru Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (U.N.F.P.A.), care a și finanțat editarea, de către un important colectiv, având pe cei trei editori. Donald J. Bogue (n. 1918), sociolog și demograf, director al Community and Family Center de la Universitatea din Chicago, este cunoscut mai ales prin tratatul său "The Principles of Demography" Eduardo E. Arriaga (n. 1932), argentinian, dar care a lucrat vreme îndelungată la Bureau of the Census, este bine cunoscut prin studii privind mortalitatea și tehnicile statistice. Douglas L. Anderton (n. 1953) este sociolog.

Să amintim că până la apariția acestei lucrări, cea mai importantă era

CARTEA DE DEMOGRAFIE

lucrarea lui Henry S. Shryock și Jacob S. Siegel "The Methods and Materials of Demography" (1971, 2 volume), reluată într-o versiune concentrată de Edward G. Stockwell (Academic Press, 1976). Cei doi autori au sintetizat experiența lor de la The Bureau of the Census și ne-au dat un compendiu foarte util.

Lucrarea "Readings in population Research Methodology" depășește însă orice lucrare de acest gen care a apărut până în prezent. Cele opt volume (27 capitole) sunt scrise de specialiștii cei mai mari în demografie. Sunt tratate problemele statisticii populației, metodele de analiză demografică și modelele, cu definiții și aplicații. Este prin excelență o lucrare destinată celor ce lucrează în domeniul demografiei și statisticii populației. Iată și titlurile volumelor:

Vol. 1 Basic tools

Vol. 2 Mortality Research

Vol. 3 Fertility Research

Vol. 4 Nuptiality, Migration, household and family research

Vol. 5 Population models, projections and estimates

Vol. 6 Advanced basic tools

Vol. 7 Contraception and family planning

Vol. 8 Environment and economy

Autorii capitolelor și articolelor aparțin tuturor generațiilor, având lucrări apreciate la scară mondială. Limbajul matematic este cel discret, ceea ce este un avantaj pentru cei cu pregătire matematică mai modestă. Excepție face volumul 6 în care se folosește limbajul continuu.

Cele patru cărți prezentate în această cronică pot fi consultate la Laboratorul de Demografie al Institutului de Cercetare a Calității Vieții.